

C-UPPSATS, LÄRARUTBILDNINGEN MED INTERKULTURELL PROFIL

EN KOMMUN - TRE GRUNDSKOLOR

En studie om hur man arbetar med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och betyg.

10p

Av:
Christel Andersson

Examinator:
Kenneth Awebro
Handledare:
Christina Rodell Olgac

Ht 2006

Förord

Jag vill sända ett stort tack till de specialpedagoger jag talat med som bistått med tid, information och kunskaper och som gärna delade med sig av sina tankar och visioner. Utan er skulle inte denna undersökning kunnat genomföras. Jag vill även genom detta lyfta dessa beundransvärda människor som lägger sin själ i att hjälpa och lyfta andra.

Jag vill även tacka min handledare Christina Rodell Olgac som varit en inspiratör och motivator genom hela uppsatsarbetet.

Inte att förglömma så vill jag även tacka min familj, min sambo och våra barn som under lång tid stått ut med att jag sagt *inte nu, jag ska bara* och tillbringat mer tid framför datorn än tillsammans med dem. Tack för att ni har stått ut och nu är det äntligen slut!

EN KOMMUN - TRE GRUNDSKOLOR

En studie om hur man arbetar med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och betyg.

ONE COMMUNITY - THREE COMPULSORY COMPREHENSIVE SCHOOLS

This is a study about how the schools work with dyslexia/reading- and writing difficulties and grades.

Do different ways to approach and different ways to work with students with dyslexia/reading- and writing difficulties affect their final grades?

By: Christel Andersson

Abstract

In this essay, I will look at three different Compulsory comprehensive schools in one community and I will compare final grades from students who graduated in spring 2006. I will also examine how the three schools work with students, and in what way they approach students with dyslexia/reading- and writing difficulties, so that they could reach goals set by The Swedish National Agency for Education. The aim with this essay is to show differences between schools in the same community and my question is if it is the way you approach students with dyslexia/reading- and writing difficulties that affects the student's grades and results.

The study is concentrating on three schools in one community and students with dyslexia and reading- and writing difficulties that went to those schools. I have spoken to remedial teacher at each school about how they approach students with dyslexia/reading- and writing difficulties, what kind of methods they use, how they investigate if a student is in need of special help and how they grade their students who are in need of special teaching because of their learning disabilities. This essay will also present different ways of defining dyslexia and how to approach the pedagogic difficulties that will appear in situations where students with reading- and writing difficulties get exposed and are in need of special education or help.

The results of this study can only be connected to those schools that have been studied for this exam. The results can not in any way be generalising for all schools in Sweden. However did the study results show that students that went to school 2 reached higher goals than students that went to school 1 or 3. The study also shows that these schools use different ways to work with students with dyslexia and reading- and writing difficulties. But to compare numbers and

grades can't give a fair picture of how each school work with each student so that they develop those skills and knowledge that is seen as necessary to become a democratic member of the society. Because numbers and grades cant tell anything about the student's disabilities or what kind of knowledge or skills the student is in possession of. Nevertheless can this study when comparing grades, in the most general way, say that students that go to school 2 are more likely to reach goals that are set by The Swedish National Agency for Education.

Keywords: Dyslexia/reading- and writing difficulties, grades, ways to approach students with dyslexia/reading- and writing difficulties, exclusion, inclusion.

Nyckelord: Dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, betyg, förhållningssätt, exkludering, inkludering

Innehåll

| | |
|--|-----------|
| Förord | 2 |
| Abstract | 3 |
| 1. Inledning | 7 |
| <i>Studien</i> | 8 |
| 2. Syfte och frågeställningar | 10 |
| 3. Bakgrund | 11 |
| <i>Hur ser den allmänna diskussionen ut?</i> | 11 |
| <i>Utveckling inom skola och myndighet</i> | 13 |
| <i>Undervisningen enligt styrdokumentet</i> | 13 |
| <i>Social trygghet</i> | 14 |
| <i>Vad säger skolförordningar och kursplaner om betygsbedömningen när det gäller elever med dyslexi/läs- skrivsvårigheter?</i> | 14 |
| 4. Tidigare forskning | 15 |
| <i>Pedagogiska fördelar</i> | 15 |
| 5. Teoretisk ram | 17 |
| <i>Dyslexins undergrupper</i> | 18 |
| <i>Lokalisering och diagnostisering av dyslexi/läs- och skrivsvårigheter</i> | 18 |
| <i>Rekommenderade förhållningssätt</i> | 19 |
| <i>Positiva arbetsmetoder</i> | 20 |
| <i>Kompensatoriska hjälpmedel</i> | 21 |
| <i>Betygsbedömning enligt läroplanen och kursplaner</i> | 22 |
| <i>Specialpedagogiska synsätt</i> | 23 |
| 6. Metod | 24 |
| <i>Avgränsning</i> | 25 |
| <i>Tillvägagångssätt</i> | 25 |
| <i>Etiska aspekter</i> | 25 |
| 7. Tre skolor – Tre vägar | 26 |
| <i>Slutbetyg vårterminen 2006</i> | 26 |
| <i>Tre förhållningssätt</i> | 27 |
| Samarbete | 27 |
| Inkludering | 28 |
| Individ före diagnos | 29 |

| | |
|---|-----------|
| <i>Utredning av elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter</i> | 29 |
| Skola 1 | 29 |
| Skola 2 | 30 |
| Skola 3 | 31 |
| <i>Arbetsmetoder för elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter</i> | 31 |
| Individens behov | 31 |
| Individen i fokus | 32 |
| Exkludering | 32 |
| <i>Undervisningens utformning</i> | 33 |
| Trelärarsystem | 33 |
| ”Traditionell undervisning” | 33 |
| Mindre grupper | 34 |
| <i>Kompensatoriska hjälpmedel</i> | 34 |
| Stöd för öga och öra | 34 |
| Hjälpmedel efter behov | 35 |
| Verktyg till kunskap | 35 |
| <i>Betygsbedömning</i> | 35 |
| ”Pysparagrafen” | 35 |
| Kunskaper kan visas på olika sätt | 36 |
| Betyg utifrån gällande betygskriterier | 36 |
| 8. Sammanfattning av resultatet | 36 |
| <i>Eleven i fokus</i> | 36 |
| <i>Inkludering och exkludering</i> | 38 |
| <i>Betygsbedömning</i> | 38 |
| 9. Diskussion | 40 |
| 10. Referenser | 42 |
| <i>Övrig litteratur</i> | 43 |
| <i>Elektroniska källor</i> | 43 |
| <i>Artiklar</i> | 44 |

1. Inledning

Under min tid som lärarstuderande har jag kommit i kontakt med olika skolor som alla har elever med olika svårigheter. Likaså har jag haft möjligheten att få en inblick i hur lärare arbetar i praktiken med elever som är i behov av extra stöd på grund av en eller annan orsak. De elever som väckte mitt intresse för specialpedagogiken var elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, då dessa elevers funktionshinder är relativt osynliga och eleverna framstår som vilken elev som helst, fram tills det att deras svårigheter blir synliga i undervisningssituationer som kräver att de skall använda förmågor och redskap som de saknar på grund av sitt funktionshinder. Det resonemang som jag baserar min hypotes på är att det är just i skolan som läs- och skrivsvårigheter blir synliga för där befinner man sig i olika situationer och även om man som elev har kunskaperna så finns kanske inte förmågan att använda eller visa kunskaperna eftersom svårigheterna gör att de redskap man behöver för att redovisa kunskaper i skolmiljön saknas.¹

Innan jag fick vetskap om vad dyslexi var hade jag en tanke och inställning till det som var relativt neutralt, det vill säga, jag hade inte reflekterat nämnvärt över fenomenet dyslexi/läs- och skrivsvårigheter annat än att det fanns vissa människor som det tog längre tid för och som hade svårare än andra att lära sig läsa och skriva. I och med att jag fått möjligheten att träffa och arbeta med elever som har dyslexi/läs- och skrivsvårigheter så har jag fått en djupare förståelse för fenomenet och jag har även fått en inblick i hur olika man arbetar med dessa elever beroende på vilken skola man observerar och vilka förhållningssätt specialpedagoger och ämneslärare har till eleverna och deras svårigheter.

Om jag ser tillbaka så minns jag att när jag själv gick i grundskolan placerades de elever med svårigheter i liten grupp och fick stämpeln att de var mindre begåvade än andra elever och som tonåring reflekterar man inte över varför vissa inte klara av samma saker som en själv, man antar bara att det är så att de inte är så intelligenta att de klara av att gå i samma klass som andra elever och man såg på dem genom omedvetna fördomar och skapade förutfattade meningar gällande dessa elever. Som barn godtar man det mesta som de vuxna lägger fram. När jag var ute på praktik under lärarutbildningen fick jag i mitt första möte med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter en inblick i hur det faktiskt kan se ut för en person med dessa svårigheter

¹ Lundell 2003: 101

och jag fick en förkunskap om vad dyslexi/läs- och skrivsvårigheter kan innebära för en individ.

Att symptomen och svårigheterna skiftar från individ till individ vet jag i dag, och utifrån den kunskap jag tagit till mig under åren på Lärarutbildningen så har en tanke växt fram gällande dessa elever och deras svårigheter tillsammans med de pedagogiska dilemman som uppstår i skolan i dag, när visionen är att den svenska skolan skall vara *en skola för alla*. Där varje elev skall ha möjligheten att utvecklas utifrån sina förutsättningar så att denne blir en god demokratisk samhällsmedborgare. Den visionen kan ses som realistisk eftersom varje individ i dag har ett egenvärde som ligger hos personen och dennes förmågor, färdigheter och kunskaper och möjligheten finns till att kunna följa sina drömmar och faktiskt kunna uppnå dem. Som elev har man idag större valmöjligheter när man skall söka in på gymnasiet för att skaffa sig en utbildning eller den behörighet man behöver för att läsa vidare på högskola och universitet.

Disposition

I denna studie kommer jag att undersöka hur tre grundskolor arbetar för att elever med dyslexi, läs- och skrivsvårigheter når målen i basämnena i år 9 och jag kommer att redovisa hur slutbetygen för elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter som gick ut nian under vårterminen 2006 ser ut på respektive skola. I analysen jämför jag de olika skolornas förhållningssätt och jag kommer även att presentera en jämförelse av slutbetygen hos elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter på respektive skola under vårterminen 2006. För att kunna läsa vidare idag krävs det att man samlar poäng, och poängen baseras på de betyg man får. Betygen i sin tur sätts i grundskolans år 8 och 9, utifrån kriterier och mål som Skolverket satt upp. I dessa gör man tillägg, att i de specifika fall där eleven har någon form av funktionshinder skall man utifrån elevens förutsättningar, forma undervisningen och bedömningen så att dennes kunskaper framkommer i respektive ämne. En elev med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter skall alltså ha samma möjlighet att uppnå målen som en elev utan detta funktionshinder. Alla elever får dock inte förebyggande hjälp och alla elever når inte de mål som Skolverket satt upp, vilket kan bero på den pedagogiska verksamheten eller andra orsaker.

De tre skolorna som är med i denna undersökning finns i en mindre kommun i Sverige. Kommunen har ca 8500 invånare var av 1370 är elever i grundskolorna.² Samtliga skolor är tvåparallelliga F-9 skolor och på skola 3 finns även kulturskola och särskola placerade. Många elever är engagerade i kulturskolan och alla tre skolor har en väl utbyggd orkesterverksamhet. Samtliga skolor är med i EU-satsningen växtkraft Mål 3³ och skolorna i kommunen skall ses ur ett helhets perspektiv, där normer och värderingar är gemensamma. Under våren 2005 antogs en ny Skolplan i kommunen, där en av punkterna representerar lyhördhet, ömsesidig respekt och en förtroendefull dialog mellan personal, vårdnadshavare och skolledning. Skolplanen är ett levande dokument som ligger tillgrund för arbetsplaner som innehåller mål att sträva mot, som följs upp och utvärderas varje år. Enheternas arbetsplaner grundas på kommunens övergripande inriktnings- och effektmål, men de formuleras, bearbetas och genomförs på olika sätt på respektive skola. Bland de mål som kommunen finner viktiga hittar man bland annat; ”/.../ utveckling av förmågan till lärande och barnet/eleven upplever förbättring av resultat”. Kommunen består till större del av villaområden och eleverna är placerade i den skola som är kopplad till respektive bostadsområde, dock kan man efter behov välja skola enligt överenskommelse. Andelen förvärvsarbete i kommunen är relativt hög då 89 % i åldern 25-44 är förvärvsarbete jämfört med hela riket där 79 % är förvärvsarbete i samma ålderskategori.⁴

Tabell 1 Presenterar skola, antal elever, andelar behöriga till nationellt program i procent och genomsnittligt meritvärde.

| Skola | Antal elever | Andel behöriga till nationellt program (i procent) | Genomsnittligt meritvärde |
|--------------|---------------------|---|----------------------------------|
| 1 | 52 | 94,2 | 205,1 |
| 2 | 58 | 98,3 | 220,5 |
| 3 | 56 | 94,6 | 185,5 |

I tabell 1 kan man läsa att skola 2 har högre genomsnittliga meritvärden än de andra två skolorna, de har även störst antal elever och de har högst procent andel när de gäller behöriga till nationellt program.

² Enligt kommunens dokument 2005 hämtade från hemsidan.

³ Växtkraft mål 3 är en EU-satsning, som via ett integrerat program vill ta reda på länens optimala utvecklingspotential. Se www.regeringen.se

⁴ Enligt Statistiska centralbyrån

I undersökningen har inte gjorts någon jämförelse i relation till resten av landets skolor utan fokus ligger på att illustrera de olika skolornas fördelning av elever och snittbetyg, vilket ligger som underlag till den jämförelsen som tabell 3 på sidan 27 visar, där respektive skola och elevs slutbetyg presenteras.

För att karakterisera individer med stora läs- och skrivsvårigheter har man använt termer som dyslexi, ordblindhet eller specifika läs- och skrivsvårigheter beroende på vilken grad av svårighet individen har. Jag kommer i denna studie att använda begreppen dyslexi och läs- och skrivsvårigheter, vilket innefattar elever som har diagnostiserats med dyslexi och elever med dessa svårigheter som är i behov av extra stöd även om inte en dyslexi diagnos ställts. Ordet dyslexi kommer från dys= svårigheter, lexia= ord⁵

Det resonemang jag kommer att föra i denna studie bygger på iakttagelser och individuella fall vilket innebär att det jag undersöker, inte gäller generellt för alla skolor. Studien bygger på samtal med specialpedagoger på respektive skola gällande elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och betyg. Att frågan är aktuell belyses till exemplet genom en artikel i Expressen,⁶ där man i december 2006 presenterade en lista på de olika skolorna i landet, där antal elever på respektive skola, andelen behöriga till nationellt program, i procent och det genomsnittliga medelvärdet presenterades. De skolor jag studerat fanns representerade i listan och jag kommer att använda listan som en del i min uppsats. I artikeln resonerar man även kring lärarens roll för eleverna och deras betyg. Vilket även det kommer att finnas med då jag undersöker huruvida förhållningssättet påverkar elevernas betyg i basämnena under år 9 på respektive skola.

2. Syfte och frågeställningar

Som bakgrund till denna studie ligger diskussionen om elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och huruvida dessa elever har samma möjligheter som andra elever att uppnå de mål som läroplaner kräver att man skall nå i år 9, samt vad det är som gör att vissa elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter inte når alla mål medan andra gör det.

⁵ Slår man upp ordet i Nationalencyklopedin står det; ”Dyslexi _ (nylat.)) Dyslexi a, av ρdys- och grek. le_xis 'tal', 'uttryck'), specifika ρläs- och skrivsvårigheter. En del barn får stora svårigheter att lära sig läsa och skriva/.../”.

⁶ Expressen 20061215: 12-15

Syftet med denna studie är att jämföra tre F-9 skolor inom en kommun och hur dessa skolor arbetar med elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och dessa elevers slutbetyg vårterminen 2006. Genom att undersöka hur respektive skola arbetar med elever som har dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och ställa det mot litteratur, forskning och förordningar, ämnar jag att undersöka vilka faktorer som kan vara avgörande för att elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter uppnår eller inte uppnår målen för att få godkänt eller högre betyg i basämnena. Den specifika frågeställningen i denna studie är: *Har förhållningssätt och arbetsmetoder någon märkbar inverkan på hur slutbetyg i basämnena ser ut för elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter?*

3. Bakgrund

Hur ser den allmänna diskussionen ut?

1996 skrev Jan Kantor i en artikel om en studie som visade på att lässvårigheter gav sämre betyg och att elever med dyslexi även tog med sig sin osäkerhet till praktiska ämnen.⁷ Kantor skrev i sin artikel om forskaren och skolpsykologen Christer Jacobson som sedan 1989 följt två elevgrupper där elever med dyslexi redan i år 2 halkat efter. År 1995 gjorde Jacobson en jämförelse mellan gruppernas höstterminsbetyg och kunde då konstatera att det fanns betydande skillnader mellan elever som har och elever som ej har dyslexi.⁸ Enligt Jacobsson så kan det finnas fler tänkbara förklaringar till att lässvaga, som han kallar eleverna med dyslexi, får sämre betyg än vad deras intellektuella förmåga motsvarar. En orsak torde vara, enligt Jacobson, att eleverna redan i år 4 till 6 lär sig att de inte är duktiga och denna negativa självbild tar de sedan med sig upp i år 7 till 9, vilket enligt Jacobson kan leda till att dessa elever sätter sina mål lägre än brukligt.

Sex år senare skriver Gunilla Eldh en artikel i Dagens Nyheter⁹ om Martin Ingvars, professor i neurofysiolog vid Karolinska institutet, forskning, där han kartlägger den mänskliga hjärnan och dokumenterar känslor, förmågor, förändringar och sjukdomar. Ingvar är kritisk mot skolan eftersom han genom forskning vet en del om vilka förutsättningar som är de bästa när det gäller inläring och socialisation. Ingvar menar att det finns fler elever som är i behov av en optimal pedagogisk relation och situation och om man inte mäter inlärningsvårigheter

⁷ Dagens Nyheter 1996-10-09

⁸ Dagens Nyheter 1996-10-09

⁹ Dagens Nyheter 2002-10-09

tidigt så kan det vara för sent att arbeta förebyggande när man, som i vissa fall först i år 8 upptäcker att elever har inlärningssvårigheter.¹⁰ Om nu samhällets mål är att så många som möjligt skall vara utrustade med en komplett social och kunskapsmässig verktygslåda så måste man också arbeta aktivt med att kompensera för de olika förutsättningarna menar Ingvar. Ingvar lägger tyngdpunkt på den sociala relationen mellan lärare och elev och läraren tilldelas en viktig roll för att eleven skall få rätt förutsättningar, så att det inte när första betyget kommer i år 8 i princip står att eleven inte duger eftersom han/hon inte når upp till de mål som förväntats.¹¹

Artiklarna är båda av äldre datum men likväl aktuella, då de handlar om huruvida elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter får betyg utifrån den individuella intellektuella förmågan eller inte, och vilka omständigheter som påverkar elevens inläring och utveckling. Emellertid har det inom skola och myndigheter hänt en hel del. Dessa frågor är ständigt aktuella och nya rön framkommer vartefter generation efter generation av elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter växer upp och reflekterar över sin och andras skolsituation.

I artikeln, som jag tidigare nämnde, som publicerades i Expressen¹² i år skriver man alltså ytterligare fyra år senare, snarlikt det som Ingvar talar om, att läraren kan ses som viktig för en elevs betyg, att ”lärarna spelar roll”.¹³ Som parallell till detta talar Ingvar även om att det inte bara handlar om det pedagogiskt medvetna förhållningssättet hos läraren, utan även lärarens personliga mognad är av vikt då elever med svårigheter och elever över lag behöver få någon form av feedback på att de lyckas med en uppgift. Detta gör att eleverna mer eller mindre blir beroende av läraren, som är den som bedömer det eleven gör.¹⁴ Som feedback kan till exempel någon form av betyg vara,¹⁵ vilket också kan ses som en viktig medverkande kraft till att en elev med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter skall kunna uppnå målen inom respektive ämne.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Expressen 2006-12-15: 13

¹³ Ibid.: 13

¹⁴ Dagens Nyheter 2002-10-09

¹⁵ Dagens Nyheter 2002-10-09

Utveckling inom skola och myndighet

Det har som jag tidigare nämnt hänt en hel del inom skolan gällande elever med särskilda behov, man har på myndighetsnivå uppmärksammat denna komplexa situation och reviderat LPO94¹⁶ så att det tydligare skall framgå vilka rättigheter, respektive skyldigheter, skola och elev har när det gäller frågor som handlar om behov och extra stöd vid funktionshinder, vilket dyslexi/läs- och skrivsvårigheter klassas som. Myndigheten för skolutveckling har i samarbete med Specialpedagogiska institutet givit ut ett diskussionsunderlag om kunskap och bedömning som inriktar sig på elever som har svårt att nå målen,¹⁷ i vilken man presenterar författningar, utredningar och webbplatser, vilka lärare kan använda sig av för att söka mer information och kunskap om att utveckla bedömarkompetens med inriktning på elever som har svårt att nå målen.¹⁸ Texterna i diskussionsunderlaget visar relativt utförligt på hur man på skolan skall arbeta med elever som är i behov av extra stöd på grund av diverse orsaker, som till exempel ADHD, DAMP och dyslexi.

Myndigheten för skolutveckling har även tillsammans med Skolverket under åren publicerat ett antal skrifter där information, teorier och diverse metoder framläggs och dessa skall fungera som handledning för personer som arbetar inom skolväsendet. När det gäller elever i de senare åren på grundskolan finns även riktlinjer för hur man skall betygsbedöma elever med specifika funktionshinder. Det framgår dock ej hur man skall arbeta rent praktiskt med dessa elever, utan det handlar mer om att ett förhållningssätt presenteras, sedan är det upp till respektive skolas ledning, specialpedagog och lärare att göra bedömningen om hur man på skolan skall tolka och arbeta med detta material. Detta resulterar i att alla skolor framtar olika metoder och har olika förutsättningar för att förebygga och underlätta utvecklingen hos elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter.

Undervisningen enligt styrdokumentet

Skolverket har sett över sina stadgar och gjort tillägg i LPO94 gällande betygsbedömning av elever med särskilda behov. I 1 § i 4 kap. 1 § andra stycket Skollagen¹⁹ föreskrivs att särskilt stöd skall ges till elever som har svårigheter i skolarbetet. Enligt paragrafen skall en elev erbjudas stödundervisning, om det kan misstänkas att eleven inte kommer att nå de mål som

¹⁶ LPO94 2006

¹⁷ Myndighet för skolutveckling 2005

¹⁸ Myndighet för skolutveckling 2005: 4

¹⁹ Skollagen (1985:1100)

skall ha uppnåtts vid slutet av det femte och det nionde skolåret eller om eleven av andra anledningar behöver särskilt stöd.

I 5 § står det att särskilt stöd skall erbjudas till elever med behov av specialpedagogiska åtgärder. Vilket i första hand skall ske som inkluderande integrering, det vill säga undervisningen skall ske inom den klass eller grupp som eleven tillhör.²⁰ Om inte det är genomförbart kan eleven få extra stöd utanför klassen eller gruppen i form av segregering och integrering, det vill säga att eleven kan få tillgång till alternativ undervisning i form av enskilda undervisningstimmar, mindre grupp utanför klassen, gå i särskola eller annan särskild institution.²¹

Social trygghet

Förutom att eleverna skall känna sig trygga och berättigade extra stöd vid behov skall även alla föräldrar kunna skicka sina barn till skolan och vara förvissade om att de får den hjälp och det stöd de behöver för att uppnå de mål som satts av myndigheter och Skolverket.²² För att elever och föräldrar skall veta vilka rättigheter, skyldigheter och mål utbildningen och skolan har så är varje enskild skola skyldig vara tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer, vilket är en förutsättning för att elever och föräldrar skall kunna utöva sin rätt till inflytande och påverkan.²³ Den viktigaste resursen torde vara personalen som arbetar på skolan då de tillsammans med eleverna skapar relationer och alla som arbetar i skolan har i sitt uppdrag ett ansvar för att eleverna får även de grundläggande behoven tillfredsställda.²⁴

Vad säger skolförordningar och kursplaner om betygsbedömningen när det gäller elever med dyslexi/läs- skrivsvårigheter?

Genom läroplanen, LPO94 och kursplanerna i respektive ämne anger regering och riksdag de grundläggande värden som skall präglade skolans verksamhet och de mål, riktlinjer och kriterier som staten ställer på utbildningen i de olika ämnena. Gemensamt för alla ämnen i grundskolan är att de skall förmedla glädje att skapa och lust att fortsätta lära.²⁵ Betyget i sig skall uttrycka vad den enskilda eleven har uppnått för mål, mål som finns i kursplanerna för respektive

²⁰ Haug 1998: 21

²¹ Ibid.: 20

²² LPO94 2006: 4

²³ Ibid.: 5

²⁴ Vernersson 2002: 67

²⁵ Se respektive kursplan. Skolverket

ämne eller ämnesblock. I anslutning till respektive kursplan finns ämnesspecifika kriterier för olika kvalitetssteg som stöd för betygssättningen. Eftersom det är tänkt att man skall kunna använda sin kompetens till kommande studier och till arbetslivets olika krav är grundskolans och gymnasiet kursplaner i svenska utformade för att skapa en bred kompetens hos eleven.²⁶ Kursplaner och betygskriterier har arbetats fram av Skolverket, där strävansmål är uppsatta för alla stadier i grundskolan och gymnasiet. De mål man skall sträva mot när det gäller ämnet svenska är bland annat att eleven skall utveckla en språklig säkerhet i tal och skrift så att eleven kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang.²⁷

4. Tidigare forskning

Den mesta av forskningen om dyslexi/läs- skrivsvårigheter fokuserar på huruvida diagnos skall ställas och vilka orsaker som kan ligga bakom att man har dyslexi/läs- skrivsvårigheter och vilka metoder som kan förebygga och underlätta den språkliga utvecklingen hos elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter. Inför min studie gick jag igenom den forskningsinformation som finns att tillgå, såväl litteratur som elektroniskt material i form av forskningsrapporter och undersökningar och fann då att den mesta forskningen handlar om elever i yngre åldrar. Där har man undersökt när man bör ställa en diagnos och vilka orsakerna kan vara för att en elev har läs- och skrivsvårigheter. Eftersom fokus i denna uppsats ligger på elever med dyslexi/läs- skrivsvårigheter i de äldre åldrarna, som har fått en sen diagnos, har jag koncentrerat mig på att plocka ut valda delar av tidigare forskning som är relevanta för min studie.

Pedagogiska fördelar

I början på 1980-talet expanderade forskningen om läs- och skrivsvårigheter och den forskning som bedrivits har lett till vetenskapligt hållbara resultat, vilka har fått relevans i pedagogiska sammanhang. Det vill säga att en viss del av forskningen har nått ut till skolorna,²⁸ vilket gagnar de elever som är i behov av extra stöd, då de som arbetar med dessa elever får en insikt i hur de kan arbeta för att förebygga, underlätta och identifiera elever med dyslexi/läs- skrivsvårigheter. Hur man sedan på skolorna tar till sig och använder forskningsresultaten skiljer sig i dag från kommun till kommun och på varje enskild skola arbetar man utifrån de kunskaper och erfarenheter som personalen på respektive skola

²⁶ Palmer & Östlund-Stjärnegårdh 2005: 150

²⁷ Se kursplan i svenska. www.skolverket.se

²⁷ Ibid.

²⁸ Myrberg 2001: 4

besitter. Det finns inga direktiv om hur man i praktiken skall tolka eller använda de forskningsresultat som framlagts.

Mats Myrberg, docent på Lärarhögskolan i Stockholm har på uppdrag av Skolverket givit ut en forskningsöversikt²⁹ där han behandlar huvudresultat av forskning om läs- och skrivsvårigheter och tonvikten i översikten ligger på undersökningar som kan bistå skolans insatser för elever med läs- och skrivsvårigheter. Den forskning som Myrberg presenterar behandlar forskning som undersöker olika strategier för att förebygga och förbättra läsförståelsen hos svenska elever. Myrberg presenterar även Wasik och Salvins³⁰ utvärdering av olika pedagogiska program för elever med läs- och skrivsvårigheter, bland annat; *Reading Recovery (RR)*, *Success for All*, *Prevention of Learning Disabilities (PLD)*, *Wallach Tutoring Program*, *Programmed Tutorial Reading*. Myrberg presenterar även forskare som Stanovich³¹ som har påvisat att läs- och skrivinläringen vidareförs och förstärks under elevens läsutveckling enligt det mönster som Stanovich kallar ”Matteus-effekten”. Stanovich refererar till Matteusevangeliet kapitel 13 där det står; ”Ty den som har, han skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas också det han har”.³² Den forskningsöversikten som Myrberg gjort behandlar även vikten av att arbeta förebyggande när det gäller elever som visar tendenser till att ha svårigheter med läs- och skrivning. I sitt slutord uppmanar Myrberg till handling där han menar att vi kontinuerligt bör följa upp och utvärdera resultaten av den grundläggande läsundervisningen på såväl individ- som skolnivå så att de som växer upp skall kunna möta det informationssamhälle som ställer ökade krav på läs- och skrivförmågan. Myrberg menar att resultaten visade en positiv bild av svenska elevers läsförmåga medan flera tecken kan ses som en förvarning om en negativ utveckling.³³

I skrivande stund fortgår diskussionen om elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och huruvida stöd och resurser skall omfördelas och användas och vad som skall ligga till grund för en diagnos, när man kan ställa en diagnos och vilka rättigheter till extra stöd samt vilka metoder och kompensatoriska hjälpmedel som är användbara i ett utvecklande syfte.

²⁹ Myrberg 2001: 4

³⁰ Ibid.: 21

³¹ Ibid.: 7

³² Bibelkommissionens översättning i Myrberg 2001: 7

³³ Myrberg 2001: 68

5. Teoretisk ram

”Dyslexi är en ihållande störning av kodningen av skriftspråket, förorsakad av en svaghet i det fonologiska systemet”³⁴

Vårt språk är begränsat och det går inte alltid att beskriva verkligheten med ord.³⁵ Dyslexi är ett ord som definierar en företeelse där människan har svårigheter i olika grad när det gäller att läsa och skriva. Svårigheterna ger sig främst till känna genom att individen har svårt att uppnå en automatiserad ordavkodning vid läsning och avvikelsen blir än mer tydlig när individen skall skriva, då rättstavningen oftast är undermålig.³⁶ De fonologiska störningarna kan ha att göra med neurologiska avvikelser som utvecklats redan under fosterstadiet.³⁷ Med fonologi menas läran om ljudet³⁸ och en dyslektiker kan ha svårt för att läsa ordet i helhet, det vill säga bokstäverna läses var för sig och då tappar man sammanhanget och ordets innehåll.³⁹

Man antar att en genetisk disposition ligger till grund för dyslexi, då störningen som regel går i arv.⁴⁰ Detta grundar man på att läsning kan utvecklas men stavningssvårigheterna brukar finnas kvar upp i vuxen ålder och vid mer grundliga kartläggningar kan man se att svagheterna på de fonologiska färdigheterna kvarstår.⁴¹

I början på 1990-talet införde organisationer inom dyslexiområdet benämningen läs- och skrivsvårigheter/dyslexi i ett försök att motverka dogmatism, då man ansåg att det fanns risk för att allmänheten skulle tro att sanningen om läs- och skrivsvårighet låg i forskarnas sammanfattning av ordet eller diagnosen.⁴² Svårigheter med läs- och skrivsvårigheter kan se olika ut, dyslexi är en och det kan vara psykiska, emotionella och pedagogiska orsaker som kan bidra till läs- och skrivsvårigheter.⁴³ Begreppet dyslexi omfattar även funktioner som inte bara har med läs- och skrivförmågan att göra, därför är det viktigt att kunna påtala faran med att dra för snabba slutsatser och generalisera begreppet.⁴⁴ När man har dyslexi innebär det att man har stora problem med att tillägna sig normal läsfärdighet, det finns inga speciella symptom som karakteriserar dyslexi och det finns ingen tydlig gräns som skiljer en

³⁴ Høien & Lundberg 1999: 21

³⁵ Lundell 2003: 90

³⁶ Høien & Lundberg 1999: 20

³⁷ Bjar & Liberg 2003: 239

³⁸ Nationalencyklopedin

³⁹ Bjar & Liberg 2003: 243

⁴⁰ Høien & Lundberg 1999: 20

⁴¹ Ibid.: 21

⁴² Lundell 2003: 91

⁴³ Ibid.: 92

⁴⁴ Høien & Lundberg i Lundell 2003: 92

dyslektiker från en person som är en dålig läsare.⁴⁵ Dock kan de som har lässvårigheter få problem då samhället ställer stora krav på skriftspråklig- och läsfärdighet. De som inte uppnår de nivåer som samhället satt som nödvändiga färdigheter för att fungera i samhället betraktas i allmänhet som dyslektiska.⁴⁶

Dyslexins undergrupper

Dyslexi kan delas in i olika undergrupper, *auditiv dyslexi*, *visuell dyslexi*, *audiovisuell dyslexi*, som representerar olika former av läs- och skrivsvårigheter. I *auditiv dyslexi*, ligger svårigheterna i att uppfatta ordens uppbyggnad av större och mindre enheter där de större enheterna som ord och stavelser är lättare att urskilja än fonemen, språkljuden⁴⁷, anses vara det primära problemet hos de flesta dyslektiker.⁴⁸ *Visuell dyslexi* kännetecknas av att läsaren har problem med helordsläsning och blir då beroende av en mödosam ljudningsteknik då det är svårt att göra kopplingen mellan ord och bild.⁴⁹ Den audiovisuella gruppen har svårigheter med både det auditiva och det visuella.⁵⁰ Dyslexi kan även delas in i *emotionell dyslexi*, *pedagogisk dyslexi* och *andra dyslexiformer*, där läs- och skrivsvårigheterna ligger på det emotionella området, där olyckliga pedagogiska faktorer eller externa miljöfaktorer snarare än neurologiska avvikelser kan ligga till grund för läs- och skrivsvårigheterna.⁵¹

Lokalisering och diagnostisering av dyslexi/läs- och skrivsvårigheter

Det kommer alltid att finnas barn som utvecklar läs- och skrivsvårigheter i större eller mindre omfattning, därför är det viktigt att upptäcka och fånga upp dem som har läs- och skrivsvårigheter i tid. På så sätt kan man ta reda på vad svårigheterna beror på och då kan man sätta in de åtgärder och ge det stöd och som eleven är i behov av, så att eleven får möjlighet att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar.⁵² I skolan bör åtgärder som sätts in böttna i ömsesidig respekt för uppfattningarna om vilka behov som skall prioriteras, där målet inte skall vara att kompensera elever med läs- och skrivsvårigheter tills de fungerar normalt.⁵³

⁴⁵ Høien & Lundberg 1999: 14

⁴⁶ Høien & Lundberg i Lundell 2003: 15

⁴⁷ Bjar & Liberg 2003: 243

⁴⁸ Høien & Lundberg 1999: 28

⁴⁹ Ibid.: 29

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Bjar & Liberg 2003: 246

⁵³ Haug 1998: 18

Utan den kompensatoriska lösningen skall bygga på att man ger individen möjligheter att arbeta med tillsatta resurser som utvecklar individens svaga sidor så att denne når de uppsatta målen.⁵⁴ Förutsättningen för att elever med läs- och skrivsvårigheter skall få det extra stöd de är i behov av är att problematiken lokaliseras. Lärare gör dagligen iakttagelser och ställer informella diagnoser i sitt arbete med eleverna i klassrummet och ju tidigare man kan lokalisera läs- och skrivsvårigheter hos en elev desto tidigare kan man sätta in de åtgärder som kan gagna elevens utveckling och inläring.⁵⁵

Rekommenderade förhållningssätt

I läroplan och grundskoleförordningen står det tydligt och klart vad som gäller och vem som har ansvar för vad.⁵⁶ Det är tänkt att dessa elever skall vara prioriterade och det är rektorns ansvar att se till att dessa elever får tillgång till de resurser de behöver, inte nödvändigtvis resurser i form av undervisningstimmar utan snarare i form av lärare med kompetens och kunskap om arbetsmetoder och förhållningssätt som gagnar dessa elever.⁵⁷

Den viktigaste vinsten på det mänskliga planet är då man lyckas lyfta ut eleven från den onda cirkeln där bilden har blivit att eleven med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter är lat, dum eller missanpassad och därför heller inte utvecklas och når de mål som förväntas av dem.⁵⁸ Detta tillsammans med att man ökar kunskaperna hos dem som skall arbeta med elever som har dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, vilket gör att möjligheten blir större för att finna ett positivt inlärningsmönster där elever, lärare och föräldrar kan arbeta fram ett förhållningssätt som bäst gagnar eleverna med dessa svårigheter.⁵⁹ Därför blir de personliga relationerna mellan lärare och elev en viktig aspekt som genomsyrar de positiva metoder som används för att elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter skall utveckla de förmågor, färdigheter och kunskaper som krävs.⁶⁰

⁵⁴ Ibid.: 15

⁵⁵ Bjar & Liberg 2003: 248

⁵⁶ SOU 1997:108:52

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Høien & Lundberg 1999: 269

⁵⁹ Høien & Lundberg 1999: 269

⁶⁰ Ibid.: 281

Positiva arbetsmetoder

Genom forskning har några generella principer tagits fram angående hur man bäst arbetar med en elev som har dyslexi/läs- och skrivsvårigheter.⁶¹ Där man framlägger att tidig identifiering leder till tidig hjälp, utöver detta stödjer forskningen att man skall utföra ett fonologiskt grundarbete med dessa elever och att den direkta undervisningen tillsammans med multisensorisk stimulering, behärskande, överinläring och automatisering samt en god inlärningsmiljö är de faktorer som påverkar en elev med dyslexi/läs- och skrivsvårigheters utveckling av sina förmågor.⁶² Det vill säga att elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter bör fångas upp i ett tidigt stadium för att kunna tillgodose rätt hjälp så att svårigheterna ej blir hinder.

Elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter behöver mycket direkt vägledning, där lärare kan ha möjligheten att följa upp och tydligt instruerar eleven hur denne skall arbeta för att upprätthålla intresset och koncentrationen på uppgiften.⁶³ Multisensorisk stimulering innebär att man använder undervisningsmetoder där fler sinneskanaler används under inläringen, det vill säga att metoderna skall bygga på interaktion mellan det auditiva, visuella och kinestetiska och taktila modaliteterna, där de kinestetiska refererar till kroppsrörelser och det taktila sinnet refererar till känselsinnet, det vi kan känna med kroppen, till exempel med fingertopparna.⁶⁴

När det gäller att behärska sina kunskaper tenderar dyslektiker och elever med läs- och skrivsvårigheter att komma efter då de behöver mer tid för att förankra sina kunskaper än en elev som ej har dessa svårigheter, eleverna når då inte den behärskningsnivå som är behövlig för att kunna gå vidare och inhämta mer kunskaper, vilket i sin tur innebär att elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter behöver mer tid för att kunna förankra sina kunskaper och förmågor.⁶⁵ Därför är det av stor vikt att de som arbetar med dessa elever har tålamod, inlevelse och förståelse för att alla inte uppnår samma behärskningsnivå samtidigt och utifrån det anpassar undervisningen så att de med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter har en chans att utveckla sina förmågor efter de individuella förutsättningarna.

⁶¹ Ibid.: 267

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.: 272

⁶⁴ Ibid.: 273

⁶⁵ Høien & Lundberg 1999: 276

Det handlar även om att få eleven att tro på sig själv och sina förmågor.⁶⁶ Den goda inlärningsmiljön är viktig, det vill säga att det i klassrummet eller på skolan finns lärare som har tillräckliga kunskaper om läs- och skrivsvårigheter så att omfördelningen av klassrumsmaterialet anpassas efter de olika individerna i klassrummet.⁶⁷ Inte bara kunskaper och material är tillräckligt för att täcka de behov av extra stöd som elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter har och för att skapa en god inlärningsmiljö. Det är även av stor betydelse att eleverna får sina grundläggande behov så som trygghet och kärlek tillfredsställda så att de kan känna att de lyckas.⁶⁸

Kompensatoriska hjälpmedel

Idén om att arbeta kompensatoriskt är såväl behovs- som nytto- och effektorienterad och utvecklingen av det kompensatoriska arbetet med elever som är i behov av extra stöd möjliggjordes genom den vetenskapliga utvecklingen inom områden som medicin, psykologi och pedagogik.⁶⁹ Den kompensatoriska lösningen bygger på att man skall ge eleven möjligheter att fungera genom att tillgodose denne med extra resurser i en anpassade undervisning. Syftet med den anpassade undervisningen och de kompensatoriska hjälpmedlen är att stärka de svaga sidorna hos eleven.⁷⁰ Förutsättningen för att man skall kunna arbeta kompensatoriskt är att man lokaliserar elevens svaga och starka sidor och målet med att arbeta kompensatoriskt är att lyfta eleven till den nivå de andra i klassen befinner sig.⁷¹

När man använder de kompensatoriska hjälpmedlen kan man se det som att man kompenserar de svårigheter som inte går att arbeta bort och med rätt hjälpmedel behöver inte läs- och skrivsvårigheter innebära ett handikapp.⁷² Det är dock viktigt att tänka på att hjälpmedlen måste anpassas efter individens behov och dessa kompensatoriska resurser bör ses som verktyg som kan hjälpa eleven att uppnå målen i skolan.⁷³ De kompensatoriska hjälpmedel som kan komma att behövas i klassrummet kan till exempel vara:⁷⁴

- inlästa läromedel, så att elever som behöver det får "läsa med öronen"

⁶⁶ Ibid. : 276

⁶⁷ Ibid.: 280

⁶⁸ Ibid.: 281

⁶⁹ Haug 1998: 15

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² www.specialpedagogiskainstitutet.se/alternativaverktyg

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Listan är hämtad från Specialpedagogiska institutets hemsida. Adress se ovan.

- DAISY-spelare att användas i lässituationer i klassen.⁷⁵
- Fickminne
- datorer med ordbehandlingsprogram och rättstavningsprogram
- talsyntes och skanner
- ordböcker/lexikon i datorn
- översättningsprogram i datorn
- översättningspenna
- Svensk talpenna
- AlphaSmart

En annan resurs inte att förglömma är läraren och dennes kompetens, förhållningssätt och undervisningsmetoder som liksom ett tekniskt hjälpmedel kan verka utvecklande och kompensande för elever med behov av extra stöd.

Betygsbedömning enligt läroplanen och kursplaner

När det gäller betyg och bedömning står det i § 8 att när betyg skall sättas efter det att ett ämne eller ett ämnesblock avslutats, betyget skall bestämmas med hjälp av de mål som eleverna enligt grundskolans kursplaner skall ha uppnått och de betygskriterier som har fastställts för ämnesblocken och ämnena.⁷⁶ Skolverkets föreskrifter om betygskriterier för grundskolans ämnen innehåller generella bestämmelser för tillämpningen av betygskriterierna samt bedömningens inriktning och betygskriterier för varje ämne eller ämnesblock. Om det finns särskilda skäl får läraren vid betygssättningen bortse från enstaka mål som eleven skall ha uppnått eller enstaka kriterier som eleven skall ha uppfyllt. Med särskilda skäl avses funktionshinder eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven skall kunna nå ett visst mål eller uppfylla ett visst kriterium. Detta gäller samtliga betygssteg.⁷⁷

Grundläggande bestämmelser för betygssättningen finns i grundskoleförordningen samt i LPO94. För att få betyget Godkänd i ett ämne eller ett ämnesblock skall eleven ha kunskaper som motsvarar de mål i kursplanen som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret. När betyg sätts innan ett ämne eller ett ämnesblock avslutats, skall de kunskaper

⁷⁵ En DAISY-spelare är en apparat som används när man skall lyssna till inläst material, den har fler funktioner bland annat kan man lägga in bokmärken så att spelaren känner av var man var sist man använde spelaren

⁷⁶ LPO94 2006: 16

⁷⁷ Kursplaner. Skolverket

bedömas som eleven inhämtat i ämnet eller ämnesblocket fram till och med den aktuella terminen. Denna bedömning sker utifrån mål som bestäms lokalt med hänsyn tagen till de mål eleven skall ha nått då ämnet avslutas.⁷⁸

Specialpedagogiska synsätt

Genom åren har olika specialpedagogiska synsätt arbetas fram och synen på elever med läs- och skrivsvårigheter har förändrats. Tidigare skulle elever som avvek från normen avskiljas och skolsituationen skulle anpassas efter elevens handikapp och mycket av tiden ägnades åt att träna och utveckla färdigheter eller förmågor som var svaga hos eleven.⁷⁹ Eleven plockades ut ur klassrummet och placerades i specialklasser. Vidare kom man fram till att man inom skolan skulle ha ett diagnostiskt synsätt och en viss förståelse för olika faktorer som kunde vara orsaken till att elever hade läs- och skrivsvårigheter och att inläringen var en tillväxtsprocess som var förknippat med elevens personlighetsutveckling i alla faser.⁸⁰ Uppmärksamheten riktades då till individuella egenskaper eller brister som senare utvecklades och tillsammans med teorier om att det sociala arvet hade stor betydelse för att en elev med läs- och skrivsvårigheter skulle lyckas med sin inläring.⁸¹ Man skulle nu i undervisningen ta hänsyn till elevens hela sociala situation, där gruppens och miljöns inverkan påverkade elevens förmåga till inläring och man menade att eleven utvecklas genom stimulans, positiva förväntningar och en god inlärningsmiljö och svårigheterna kopplades inte längre till defekter hos eleverna.⁸² Detta lade grunden för integrationstanken och i Lgr69 menar man att alla elever så långt som det är möjligt skall få undervisning inom klassens ram, specialundervisningen skulle alltså samordnas med den vanliga undervisningen.⁸³

I Lgr80 tar man upp att elever med svårigheter är en angelägenhet för alla lärare, därför är det skolans ansvar att se till att de elever som är i behov av extra stöd får det stöd de är i behov av och alla lärare förväntas arbeta förebyggande.⁸⁴ I dagens skola skall undervisning utformas så att elever med behov av extra stöd får detta och en likvärdig utbildning förutsätter att elever som av olika anledningar har svårt att nå målen får särskilt stöd vid behov. Hur stödet

⁷⁸ LPO94 2006: 16

⁷⁹ Vernersson, 2002: 13

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.: 16

⁸² Ibid.

⁸³ Vernersson 2002: 16

⁸⁴ Ibid.: 19; se även Haug 1998

organiseras beror på skolan och dess resurser, där resurser inte enbart innefattar ekonomiska faktorer, utan även behörig och utbildad personal kan ses som resurs i detta sammanhang. Stödet skall i första hand ges inom klassens ram men man får även anordna särskilda undervisningsgrupper på respektive skola utifrån behov och förutsättningar.⁸⁵ Det förekommer begrepp som *integrering*, *segregering* och *inkludering* i diskussionen om hur stödets utformning skall se ut. Exempel på *segregering* och *integrering* kan vara speciella undervisningsgrupper för elever med funktionshinder där undervisningen sker utanför klassrummet i annan lokal på skolan.⁸⁶ Begreppet *inkludering* innebär att man deltar i helheten, där lärarens roll och förhållningssätt i klassrummet kan underlätta undervisningen och de förändringar som kan komma att bli nödvändiga då man har elever med läs- och skrivsvårigheter eller andra funktionshinder i klassen. Begreppet *exkludering* kan likställas med begreppet *segregering* vilket innebär motsatsen till inkludering, att man plockas ut ur klassrummet och särskiljs från resten av klassen.⁸⁷

6. Metod

Underlaget för min undersökning har jag inhämtat genom att samtala om förhållningssätt, utredning, arbetsmetoder, undervisning, kompensatoriska hjälpmedel och betygsbedömning med en specialpedagog från respektive skola. Jag har även fått tillgång till respektive skolas betygs katalog, vilka jag använder mig av för att kunna jämföra de olika skolornas resultat gällande elever med behov av extra stöd och deras betyg. Jag har även lagt in en av skolverket genomförd undersökning, som presenterar snittbetygen i Sveriges alla högstudier där man ställer antalet elever i förhållande till andelen behöriga till nationella program och genomsnittliga värden.

Studien är både kvalitativ och kvantitativ då jag kommer att lyfta in den deskriptiva statistiken när jag använder siffror för att ge en beskrivning av delar av det insamlade materialet.⁸⁸ I jämförelsen och analysen kommer jag att ställa professionella perspektiv gällande bemötande, arbetsmetoder, diagnoser och förhållningssätt etc. mot elevernas betyg och de förordningar, föreskrifter och lagar som finns. Resultaten analyseras utifrån de olika underrubriker jag presenterat i resultatdelen och då undersökningen är både kvantitativ och kvalitativ delas

⁸⁵ Ibid.: 22

⁸⁶ Ibid.: 23

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Patel & Davidson 1998: 90

analysen upp i en statistisk del där slutbetyg hos elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter på respektive skola ställs mot den tabell där genomsnittliga meritvärdet på respektive skola presenteras. Den kvalitativa delen där respektive skolas förhållningssätt, tillvägagångssätt vid utredning, arbetsmetoder, sätt att bedriva undervisning, vilka kompensatoriska hjälpmedel som finns på skolan och hur man förhåller sig gällande betygsbedömning analyseras gentemot vad som presenterats under rubriken teoretisk ram.

Avgränsning

Jag har även samtalat med ett antal elever från respektive skola, men har valt att utelämna detta material, då jag varit tvungen att avgränsa min studie på grund av rådande tidsbrist och av utrymmesskäl. Dock har jag elevernas samtal i åtanke när jag gör analysen av resultatet eftersom de har redovisat för hur de upplever att de olika faktorerna i skolan påverkar den som elever. En rekommendation är att göra en vidare forskning inom skolans ram, där man undersöker hur elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter upplever situationen i skolan.

Tillvägagångssätt

Jag har valt att föra samtal med en specialpedagog på varje skola, detta för att ge min studie ett specialpedagogiskt perspektiv där tankar och arbetet i verkligheten får kontra de teorier, lagar, förordningar och föreskrifter som ligger till grund för arbetet med dessa elever inom skolväsendet. Samtalen är inte transkriberade eftersom de utförts vid fler tillfällen och samtalen har förts via telefon, möten och mail, då anteckningar gjorts kontinuerligt under samtalsgången. Det som sedan skrivits ned har lästs igenom och godkänts av respektive specialpedagog.

I inledningen och diskussionen kommer jag att lyfta in egna erfarenheter och i mitt resonemang lägger jag in punkter och aspekter som jag anser vara av vikt för såväl denna, som framtida studier gällande individen bakom dokumenten, elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter.

Etiska aspekter

Det empiriska materialet i denna uppsats behandlas med försiktighet och sekretess. Det insamlade materialet gällande betyg och diagnos finns ej med som bilaga då elever och skolor

i denna undersökning är anonyma eftersom undersökningen fokuserar på förhållningssätt och inte individer. Tabell 1 är ej identisk med den lista Expressen presenterade utan skolornas placering är ändrad för att i minsta möjliga mån röja den egentliga identiteten. Likaså gäller kommunens hemsida som ej finns med i referenslistan

7. Tre skolor – Tre vägar

Upplägget består av introduktion av skolorna där de presenteras som skola 1, 2 och 3.

Skolorna presenteras även utifrån tabell 1, där antal elever, andelen elever med behörighet till nationelltprogram och genomsnittliga meritvärdet på respektive skola uppvisas. Tabellen illustreras även av ett stapeldiagram för att tydligt visa på de skillnader som föreligger hos de olika skolorna. Likaså presenteras de elever med diagnosen dyslexi och de elever som fick extra stöd på grund av läs- och skrivsvårigheter, som gick på respektive skola under vårterminen 2006 och deras slutbetyg i tabell 3. I underrubrikerna presenteras respektive skolas generella förhållningssätt, hur man på respektive skola utför en utredning, vilka arbetsmetoder man har på respektive skola, hur man bedriver sin undervisning när det gäller elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, vilka kompensatoriska hjälpmedel man använder sig av på respektive skola och hur betygsbedömning ser ut och går till på respektive skola.

Slutbetyg vårterminen 2006

På Skola 1 gick det under vårterminen 2006 en elev med diagnosen dyslexi och två elever som har läs- och skrivsvårigheter men som saknar diagnos. På Skola 2 gick det under vårterminen 2006 en elev med diagnosen dyslexi och två elever med läs- och skrivsvårigheter. På Skola 3 gick under vårterminen 2006 inga elever med diagnosen dyslexi, däremot gick det två elever med läs- och skrivsvårigheter som fick extra stöd. Varje betyg representeras av poäng där betyget godkänt har värdet 10, väl godkänt har 15 poäng och Mycket väl godkänt har värdet 20. Varje elev läser i grundskolan 17 ämnen varav svenska, engelska och matematik räknas till basämnena. Naturorienterade ämnena är indelade i biologi, fysik och kemi och de samhällsorienterade ämnena är uppdelade i geografi, religion, historia och samhällskunskap.

Nedan presenteras respektive skola med tillhörande elev med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och dennes slutbetyg hämtat från vårterminen 2006. M2 står för moderna språk och de elever som inte läst moderna språk har en tom spalt i tabellen. Övriga förkortningar i tabellen finns

förtydligade i fotnoten nedan.⁸⁹ Eleverna presenteras som A, B och C, där elev A representerar eleven med diagnosen dyslexi från respektive skola, skola 3 saknar elev A då det på denna skola inte gick någon elev med diagnosen dyslexi.

Tabell 3. visar respektive skola, elev och slutbetyg.

| SKOLA | BL | EN | HKK | IDH | MA | M 2 | MU | NO | | | SO | | | | SL | SV | TK | poäng | ELEV |
|-------|----|----|-----|-----|----|--------|----|----|----|----|--------|----|----|----|--------|----|----|-------|------|
| | | | | | | | | Bi | Fy | Ke | Ge | Hi | Re | Sh | | | | | |
| 1 | G | G | G | G | G | | VG | G | G | G | G | G | G | G | V G | G | G | 170 | A |
| 1 | G | G | G | G | G | | G | G | G | G | G | G | G | G | G | G | G | 160 | B |
| 1 | G | 1 | G | 1 | 1 | | G | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | G | G | 1 | 50 | C |
| 2 | VG | G | VG | MVG | G | | G | G | G | G | V G | G | G | G | VG | G | G | 190 | A |
| 2 | G | G | G | VG | G | 1 | G | G | G | G | G | G | G | G | G | G | G | 165 | B |
| 2 | VG | G | VG | MVG | G | | VG | G | G | G | V G | G | G | G | VG | G | G | 195 | C |
| 3 | G | 1 | G | VG | G | | G | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | 1 | G | 1 | G | 75 | B |
| 3 | G | G | G | VG | G | | VG | 1 | 1 | 1 | G | G | G | 1 | G | G | G | 130 | C |

I tabell 3. presenteras respektive elevs slutbetyg i de olika ämnena. Även betygspoängen för varje elev redovisas. Det man här kan se är att de elever som går på skola 2 har högre betyg och poäng än de på skola 1 och 3.

Tre förhållningssätt

Samarbete

Man anser på Skola 1 att det är viktigt att lärarkåren utvecklar en medvetenhet för elever med behov av särskilt stöd och att de gemensamt på skolan skall finnas ett förhållningssätt som bygger på medvetenhet och samarbete. På Skola 1 arbetar man för att skapa ett smidigt samarbete där ämneslärare, elev och föräldrar kan finna stöd och motivation för att arbeta för att uppnå målen i år 9. Om det finns ett bra samarbete på skolan menar man på Skola 1 att man kan stötta, påminna och motivera varandra så att man kan utföra sitt uppdrag när det gäller arbetet med elever som är i behov av extra stöd.

⁸⁹ BL= Bild
 EN= Engelska
 HKK= Hem och konsumentkunskap
 IDH= Idrott och hälsa
 MA= Matematik
 M2= Moderna språk
 MU= Musik
 NO= Naturorienterade ämnen (fysik, kemi, biologi)
 SO= Samhällsorienterande ämnen (geografi, historia, samhällskunskap, religion)
 SL= Slöjd
 SV= Svenska
 TK= Teknik

På skola 1 jämför man tidigare förhållningssätt med dem som finns i dag, och tidigare har man på skola 1 varit relativt dåliga på att hitta en modell och arbeta aktivt med elever med läs- och skrivsvårigheter eller andra typer av svårigheter eller funktionshinder. Tidigare hade varken ledning eller kollektivet ett tillräckligt bra förhållningssätt, och de hade i stort sätt inget samarbete överhuvudtaget för att tillsammans finna modeller att arbeta med för att hjälpa de elever som var i behov av extra stöd till att nå målen. Enstaka lärare arbetade på ett bra och utvecklande sätt medan kollektivet i sig inte hade någon bra strategi eller modell att arbeta efter. Då ansåg ledningen till exempel att hjälpmedel och tid var en resursfråga snarare än en verksamhetsfråga.

I dagsläget ser det dock annorlunda ut när man på Skola 1 har en drivande och motiverande ledning som har intresse och erfarenhet av att arbeta med dessa frågor och elever med behov av extra stöd. Rektorn har själv tidigare arbetat med dyslektiker och är väl insatt i olika modeller och förhållningssätt, vilket inspirerar och motiverar såväl lärarna som kollektivet. I dagsläget avsätts resurser på skola 1 för att verksamheten skall kunna fullfölja sina uppdrag gällande elever med svårigheter så att dessa har en chans att utifrån de egna förutsättningarna nå de uppsatta målen i år 9 till skillnad mot tidigare.

Inkludering

På Skola 2 använder man sig av *inkludering* som nyckelord, där tanken är att skapa pedagogiska sammanhang där eleven lyckas. Man anser också att det är viktigt att det finns ett bra och kontinuerligt samarbete mellan elever, specialpedagoger och ämneslärare så att inte eleverna behöver exponera sina svårigheter och för att eleven ska få de verktyg denne behöver för att nå strävansmålen och de mål skola och undervisande ämneslärare sätter upp. Man anser på Skola 2 att skolan behöver se över vad den kan göra för att hjälpa elever som är i behov av extra stöd på grund av sina svårigheter och man bör ha i åtanke att det är i skolan svårigheterna uppstår och därför är det skolans uppgift att se till så att inte eleverna svårigheter exponeras. På Skola 2 tycker man att det är ett ständigt pågående arbete att tillsammans i dialog med ämneslärarna samtala om förhållningssätt, pedagogik och svårigheter som uppstår hos eleverna samtidigt som denna dialog även är viktig att föra med berörda elever då man på Skola 2 sätter individen i fokus.

Individ före diagnos

På Skola 3 ser man först och främst till individen och inte till diagnosen och man försöker hitta vägar och förhållningssätt som skall verka motiverande för elever med behov av extra stöd. Samtalen med elever, ämneslärare och föräldrar anser man på Skola 3 leder till att hjälpen utformas så att eleven skall kunna utvecklas. På Skola 3 arbetar man med attityder gällande specialundervisningen, då den hos eleverna på skolan tenderar att vara negativ, därför har man på skola 3 valt att ha delar av specialundervisning som frivillig, där eleven själv kan styra över hur han eller hon vill arbeta. I samarbete med elev, föräldrar och ämneslärare skapar man på Skola 3 ett förhållningssätt som skall gagna elevens utveckling.

Utredning av elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter

Skola 1

På Skola 1 är det vanligtvis ämnesläraren eller föräldern som upptäcker att läsningen och/eller läsförståelsen inte utvecklas i den utsträckning som man kan förvänta, då tar läraren upp problematiken på en arbetslagsträff och sedan görs en anmälan till EHT, Elevhälsoteamet. Där diskuteras frågan och misstänker man dyslexi, får specialläraren tillsammans med klassläraren göra en pedagogisk bedömning av eleven. Samtidigt får föräldrarna fylla i en blankett där de önskar att en Wisc-test⁹⁰ görs för att bedöma elevens utvecklingsnivå. Wisc-testen och den pedagogiska utredningen ligger sedan till grund för om eleven ska skickas till Studs⁹¹ för en diagnos. All diagnostisering sker på uppdrag av föräldrarna. Visar Wisc-testen låga värden på de testområden som har med språket att göra, behandlas eleven som om den har dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, även om föräldrarna inte går vidare till Studs. När någon av ämneslärarna fått ta del av Wisc-testen informeras övriga undervisande lärare om vilka arrangemang eleven kan behöva kring sitt kunskapsinhämtande. Allt detta görs under förutsättning att föräldern ger sitt tillstånd att förmedla informationen. När ämneslärarna fått bättre insyn i elevens problematik skriver man ett åtgärdsprogram, där det framgår vad eleven behöver och hur man skall arbeta.

⁹⁰ Wisc-test är en samling uppgifter som mäter olika typer av förmågor. Wisc-testen utförs av skolpsykolog där en kartläggning görs av vilka svårigheter en elev har och skolpsykologen skickar sedan ärendet vidare till Studsteamet; se nedan. www.bup.nu

⁹¹ Studs är ett basteam på specialistnivå från landstinget som består av barn- och ungdomsmedicin (BUM), habilitering, barn- och ungdomspsykiatri (BUP), allmänpsykiatri. www.ksl.se/Bus/Material/bus13.pdf

Skola 2

När en lärare på Skola 2 identifierar en elev med svårigheter som yttrar sig som läs- och skrivsvårigheter undersöker arbetslaget hur svåra problemen är och mentorn⁹² har ett utredande samtal med föräldrar där pedagogiska åtgärder planeras. Därefter informeras föräldrarna och eleven om föreslagna pedagogiska åtgärder och i samråd upprättas ett åtgärdsprogram. De överenskomna åtgärderna utförs under den tid som angivits i åtgärdsprogrammet och man följer sedan upp och återknyter till åtgärdsprogrammet och ser över om åtgärderna har varit tillräckliga och eleven har förbättrat sin läs- och skrivförmåga eller om elevens svårigheter kvarstår trots stöd. Har inte eleven förbättrat sin läs- och skrivförmåga utvidgar man utredningen och diskuterar den inom elevvårdsteamet och elevhälsans psykolog kontaktas och man kallar berörda till en elevvårdskonferens.

Om man går vidare och utvidgar utredningen då svårigheterna kvarstår görs det först en pedagogisk bedömning där mentorn gör en pedagogisk kartläggning samt en bedömning av elevens sociala situation i skolan och specialläraren testar eleven med standardiserade, individuellt genomförda test. Därefter gör man en medicinsk bedömning där föräldrarna ger en utförlig anamnes till skolläkaren eller skolsköterskan, vilken ligger till grund för olika utredningsvägar. Skolläkaren undersöker eleven och differentialdiagnostiserar samt remitterar eventuellt till ögonläkare och logoped. Vidare gör man en psykologbedömning där psykologen gör en utvecklingsbedömning och testar elevens kognitiva nivå för att fastställa elevens mentala ålder och resurser. Vid behov gör kuratorn en psykosocial bedömning av elevens sociala situation. Detta leder till att man har en tvärvetenskaplig diskussion som skall leda till ett åtgärdsprogram, eventuella åtgärder utanför skolans ram samt en eventuell medicinsk diagnos som ställs av skolläkaren.

Det kan hända att elev och föräldrar väljer att inte gå vidare och då blir det ingen utredning och ingen diagnos kan ställas, detta innebär egentligen ingen skillnad för eleven som redan får extra stöd så att denne skal kunna uppnå målen. När eleven på skola 2 är utredd kontaktas mentor och berörda ämneslärare för ett möte med specialläraren, där man samtalar om vilka stödåtgärder eleven behöver och man resonerar kring individuella lösningar inom respektive ämne.

⁹² Mentor står idag för vad tidigare refererades till klassföreståndare. En mentor har en mindre grupp elever som denne kan föra samtal med att ha utvecklingssamtal och dokumentera de individuella utvecklingsplanerna.

Skola 3

På skola 3 har man arbetat så att lärare har gått på iakttagelser och nationella prov för att lokalisera elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och man har titta på vilka elever som på ett eller annat sätt behöver extra hjälp. När man identifierat en elev med läs- och skrivsvårigheter kallar ansvarig lärare till EVG, elevvårdsgruppen, där lärarna skapar ett underlag där svårigheterna definieras och förslag på tillvägagångssätt diskuteras, detta underlag ligger sedan till grund för den EVK, elevvårdskonferens som skriftligen sammankallar berörd elev, dennes föräldrar, mentor, lärare och specialpedagog samt rektor och kurator och eventuellt även skolsköterskan. Under EVK bestäms hur man skall gå vidare och vilka åtgärder som skall vidtagas. Föräldrarna får i detta skede avgöra om man vill gå vidare och göra en utredning. Utredningen görs via skolpsykolog, studsteamet och Bup, barn och ungdomspsykiatriska mottagningen. Skolpsykologen får inte ställa diagnos men han/hon får sända ärendet vidare så att eventuell diagnos kan ställas. Oavsett om eleven får diagnos eller ej arbetar man i samarbete med elev, föräldrar och lärare fram ett åtgärdsprogram så att eleven med svårigheter skall få den hjälp denne är i behov av.

Arbetsmetoder för elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter

Individens behov

På skola 1 arbetar man för att hitta ett sätt som passar individen och dennes behov och hur man skall arbeta kommer man fram till via en överenskommelse mellan elev, lärare, specialpedagog och föräldrar. Beroende på vilken typ av extra stöd eleven behöver, och vilka behov som skall tillmötesgås, utarbetar man på Skola 1 en metod som passar respektive elev med eller utan diagnos. Man strävar på Skola 1 efter att skapa rutiner och gott samarbete mellan ämneslärare, specialpedagog och elev, där man använder sig av olika strategier och metoder framtagna efter elevens behov. Detta för att eleven utifrån sina förutsättningar skall nå de mål som är uppsatta av skolverket.

För att kunna tillgodose olika elevers olika behov arbetar man på Skola 1 i olika nivåer, det vill säga svårighetsgraden varierar och man skapar struktur i undervisningen och inläring genom bland annat ledfrågor, mindmaps och muntliga prov. På detta sätt menar Skola 1 att det är större chans att eleverna klarar undervisningen och genom det aktiva arbete får elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter en chans att utvecklas och uppnå realistiska mål som är anpassade efter deras förutsättningar och behov.

Individen i fokus

På skola 2 talar man om individen i fokus, man menar att det bästa är när eleven själv finner vägar till hur de själva vill och kan arbeta och man strävar efter att skapa pedagogiska sammanhang där eleven skall kunna lyckas. På skolan ser man över hur grupperna ser ut och man skapar miljöer och sammanhang där elever med svårigheter kan fungera. På skola 2 arbetar man med inkludering, det vill säga man försöker anpassa all undervisning till alla elever. Detta gör man genom att resonera om individuella lösningar, lyssna till vad eleverna har att säga och genom att ständigt föra det pedagogiska samtalet med elever, föräldrar och ämneslärare. Specialpedagogerna söker tillsammans med ämneslärarna hitta arbetsmetoder som fungerar individuellt så att inte elever med svårigheter behöver exponera sina svårigheter i klassrumssituationen.

Undervisningen sker i helklass, där elever med svårigheter integreras med de andra eleverna i klassen. Vid enstaka tillfällen kan elever med svårigheter plockas ut ur klassrumssituationen, som vid till exempel provtillfällen, då dessa elever behöver ha mer tid till sitt förfogande både inför ett prov och under ett prov. Det viktigaste, mest övergripande pedagogiska verktyget är enligt specialpedagogen på skola 2 den pedagogiska relationen med eleven. Där läraren som är personligt engagerad och intresserad kan hjälpa eleven att utveckla de förmågor och kunskaper denne behöver. På skola 2 anser man även att det är ett ständigt pågående arbete att tillsammans i dialog med ämneslärare få fram förhållningssätt och pedagogiska arbetsmetoder som för individen framåt och som skapar en trygghet hos elever med svårigheter.

Exkludering

På skola 3 arbetar man efter *exkludering*, det vill säga de elever som har svårigheter och är i behov av extra stöd plockas ut ur klassrumssituationen och får enskild undervisning i mindre grupper tillsammans med specialpedagoger. Detta gör man för att kunna anpassa undervisningen efter varje individ oavsett vilka svårigheter eleven har och på så sätt kan man även anpassa undervisningen så att elever med svårigheter så småningom, i vissa fall, skall kunna slussas in i klassrumssituationer. Under dessa arbetsformer arbetar man främst med att bygga upp elevens självförtroende så att denne skall kunna gå ut grundskolan med gott självförtroende och god självkänedom för att de skall kunna anpassa sina behov efter sina förmågor även utanför skolan. På skola 3 anser man att det är viktigt att skapa bra relationer i grupperna och att gemenskapen är viktig för tryggheten, därför anpassar man på skolan grupperna efter vilka svårigheter respektive elev har.

Undervisningens utformning

Trelärarsystem

På skola 1 har man ett trelärarsystem, vilket innebär att i år 1 till år 9 finns det tre lärare i varje årskurs som undervisar svenska, matematik och engelska. Trelärarsystemet fungerar som så att det finns tre lärare som är mentorer och ämnesansvariga för en årskurs, där undervisningen sker i olika grupperingar beroende på elevernas behov. På skola 1 upplever man att trelärarsystemet är en positiv arbetsform då det bland annat innebär att eleverna har tillgång till fler lärare och detta i sin tur gynnar elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter som är i behov av extra stöd under vissa moment i undervisningen. Det gynnar även lärarna då dessa kan samarbeta på ett mer ämnesintegrerat sätt och de kan ta hjälp av varandra om problem uppstår.

På skola 1 finns det grupper om två till sex elever per årskurs i år 8 och 9, som arbetar med olika kurser hos specialpedagogen i varje basämne, beroende på vad de har för svårigheter och vilken typ av extra stöd de behöver. En del av dessa elever arbetar exkluderat i basämnena och har övriga ämnen i hel klass, några elever har dessutom anpassad studiegång och dessa elever har endast de praktiskttestetiska ämnena i helklass.

”Traditionell undervisning”

På skola 2 bedriver man undervisning på ”traditionellt vis”, där ämnesläraren håller i undervisningen för samtliga elever i klasser om 25 till 30 elever. Ämnesläraren är ansvarig för att de elever som är i behov av extra stöd får det behovet tillfredsställt i klassrumssituationen och undervisningen anpassas så att alla behov kan tillgodoses. Det är ämneslärarens uppgift att ansvara för att den information som eleverna får gällande undervisningen är tydlig. Ämnesläraren ser även till att de elever som behöver extra tid eller inläsning av visst material får det till sitt förfogande när det behövs.

Specialpedagogerna på skola 2 fungerar mer som handledare då de i dialog med ämneslärare, elever och föräldrar ständigt får uppdatera och påminna om förhållningssätt och arbetsmetoder. Detta för att inte elever med svårigheter skall behöva exponera sina svårigheter i undervisningstillfällen utan tillgodoses och utveckla sina förmågor och kunskaper på bästa tänkbara sätt. Den pedagogiska relationen spelar här en viktig roll i undervisningen då ämnesläraren har ett starkt incitament i sin relation med eleven, eftersom

denne kan bekräfta att han/hon tror på eleven och på så sätt kan man plocka fram förmågor och kunskaper hos eleven.

Mindre grupper

På skola 3 bedriver man undervisning i mindre grupper och elever med svårigheter har indelats i olika grupper, där man särskiljer de olika svårigheterna. Inom år 7 till 9 har man olika sätt att bedriva undervisning beroende på vilka svårigheter eleverna har. På skolan finns till exempel "Villan", där en lärare och två fritidspedagoger arbetar med elever som är utåtagerande. Dessa elever får enskild undervisning med anpassat material och där de endast arbetar med basämnena och använder sig mycket av visuell inläring i undervisningen.

För elever som av en eller annan orsak ej kan vistas i klassrumssituationer och som är i behov av "man- mot -manundervisning", undervisning som sker då endast eleven och specialpedagogen är närvarande, går i Studiestugan. Där bedrivs undervisning som är individanpassat av en specialpedagog. Eleven går i Studiestugan på heltid och får där undervisning i alla ämnen.

Är man dyslektiker eller har läs- och skrivsvårigheter kan man gå till Studiegården där man då får undervisning i basämnena, svenska, matematik och engelska. Studiegården blir man inskriven i enligt överenskommelse mellan elev, förälder och lärare och det är frivilligt att gå till Studiegården. Där arbetar man med anpassat material i engelska och matematik och när det gäller svenskan får man extra hjälp i samarbete med ämnesläraren. Eleverna som går på Studiegården får viss undervisning i mindre grupp och annan undervisning i helklass. Tanken är att de elever som går på Studiegården så småningom skall kunna slussas in i klassrummets undervisning av basämnena. Till Studiegården går eleverna för att bygga på sina kunskaper och utveckla ett förhållningssätt som gör att de klara av att arbeta i klassrumssituationer.

Kompensatoriska hjälpmedel

Stöd för öga och öra

På skola 1 har man ett ämnesintegrerat samarbete med eleverna och man arbetat aktivt med stöd för öga och öra, det vill säga man arbetat mycket kompensatoriskt med cd-skivor, Daisyspelare och datorer. Elever med behov av extra stöd får på skola 1 kvittera ut kompensatorisktmaterial och de mesta av den litteratur som man arbetar med i helklassen

finns inläst eller inarbetat på datorer och Cd. En del kurslitteratur ligger ute på nätet så eleverna kan ladda ner till exempel NOmaterial i MP3format, så att de även kan använda materialet när de arbetar hemma. På skola 1 finns även så kallade lightböcker, som är något enklare formulerade än de vanliga läroböckerna som används. Dessa böcker är speciellt framtagna för elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, elever i behov av extra stöd.

Hjälpmiddel efter behov

På skola 2 finns det tillgång till Daisyspelare om någon elev skulle behöva arbeta med inläst material i något ämne. Det finns även ett antal datorer som är till för eleverna och specialpedagogerna har datorer i sitt rum dit elever med behov av extra stöd eller tid kan gå när de finns behov för det. Det finns även speciella ”stavarätt” program till datorerna. Specialpedagogerna tror på ett inkluderande arbetssätt, där eleverna själv får möjligheten att forma redskap de kan använda för att förankra och befästa sina förmågor och kunskaper. På skola 2 arbetar man mycket med att ämnesläraren är tydlig, ger direkta vägledningar, förklarar och tillhandahåller eleven med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter det material denne enligt överenskommelse är i behov av vid undervisningstillfället. Eleven tillgodoses även med de hjälpmedel denne behöver för att få en fullgod undervisning och för att utvecklas och nå högre mål än godkänt på skola 2.

Verktyg till kunskap

På skola 3 ser man de kompensatoriska hjälpmedlen som verktyg som tillsammans med intresse skall leda till kunskap. På skolan finns det olika hjälpmedel så som Daisyspelare samt bärbara och stationära datorer. Man arbetar på skola 3 även med muntliga prov och eleverna har tillgång till inläst material som beställs efter behov i de natur- och samhällsorienterade ämnena. På skolan arbetar man även med så kallade lightböcker som innehåller samma information som vanliga läromedel fast med enklare formuleringar och förklaringar, Skolan har även införskaffat en lässticka som hjälper till att hålla reda på raderna när man lästränar.

Betygsbedömning

”Pysparagrafen”

När det gäller betygssättning och bedömning av elever med läs- och skrivsvårigheter så använder Skola 1 befintliga betygskriterier som är satta av Skolverket. Det är i huvudsak ämnesläraren som sätter betyg, men ibland samarbetar ämnesläraren och specialpedagogen vid betygssättningen. Om någon elev ej når alla delmål refererar man till ”pysparagrafen”. Det

vill säga läraren kan bortse från de mål som eleven ej uppnår om problematiken ligger i att elevens funktionshinder är orsaken till att eleven ej uppnår målen.

Kunskaper kan visas på olika sätt

På skola 2 är det ämneslärarna som sätter betyg enligt gällande betygsunderlag som tagits fram utifrån de betygskriterier som Skolverket lagt fram. Är det något betyg som är tveksamt eller om man inte har tillräckligt med underlag diskuteras detta i arbetslaget och med specialpedagogerna. När det gäller elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter använder man också här den paragraf som säger att läraren vid behov kan bortse från vissa delmål och specialpedagogen menar att det är ett ständigt arbete att informera ämneslärarna om att det inte bara handlar om att läsa och skriva, utan om att kunskaper kan visas på olika sätt.

Mestadels så ligger problematiken med betygsbedömning i att få språklärarna att se att det skriftliga inte nödvändigtvis behöver vara det som väger tyngs för betyget och där menar specialpedagogen att språklärarna kan vara rigida och därför behöver de påminnas om att det finns andra sätt att befästa kunskaper på än via skriftliga prov. Specialpedagogen menar att provtillfället kan ses som ett pedagogiskt redskap och en väg till lärande, men utformningen bör vara så att det gynnar eleven. Man bör använda till exempel öppna frågor och eleven behöver ha tillgång till det material som skall läras in.

Betyg utifrån gällande betygskriterier

På skola 3 sätter specialpedagogerna betyg på de elever som är inskrivna i Studiegården, Studiesticugan och Villan. De elever som går på Studiegården kan endast få betyget Godkänt i basämnena, detta grundas på tanken att de skall slussas in i klassrummet så småningom och där kan de sedan vidareutveckla sina betyg. På skola 3 sätter man betyg utifrån gällande betygskriterier som är satta av Skolverket och finns det någon osäkerhet så diskuterar man betygen med lärarkollegiet. När det gäller elever med svårigheter kan läraren bortse från vissa mål som ej uppnås på grund av elevens funktionshinder.

8. Sammanfattning av resultatet

Eleven i fokus

Det skolorna har gemensamt är att de värdesätter samarbetet som en viktig del i arbetet med elever med svårigheter. Det som skiljer skolorna åt är att man på skola 1 poängterar vikten av att lärarna skall vara medvetna och ha kunskaper om elever med svårigheter medan man på

skola 2 ser att det är bra om eleven får hjälp med att själv bli medveten om hur denne arbetar mest effektivt och utvecklande. Med detta som utgångspunkt skall sedan eleven tillsammans med ämnesläraren skapa sammanhang där eleven känner att han/hon lyckas. På skola 3 ligger fokus på att bygga upp självförtroendet hos elever med svårigheter och att motivera eleverna till studier. På alla tre skolorna talar man om att det ligger på läraren att lokalisera och identifiera en elev som har läs- och skrivsvårigheter och alla skolor har på ett ungefär samma förfarandesätt när det gäller att bedriva en utredning. Och ju tidigare man kan lokalisera och identifiera elever med behov av extra stöd desto snabbare kan man sätta in de åtgärder som gagnar eleven.⁹³

Då åtgärderna bör böttna i ömsesidig respekt och uppfattning om vilka behov som skall prioriteras skall man bygga den kompensatoriska lösningen på att ge individen möjligheter att använda resurser för att utveckla sina svagheter. Detta förutsätter att man som på de undersökta skolorna strävar efter ett samarbete där eleven är i fokus. Likaså handlar det om att få eleven att tro på sig själv och sina förmågor, en viktig aspekt blir då lärarens förhållningssätt. Där det i lärarens uppdrag ligger att lyfta och motivera elever med svårigheter genom att kontinuerligt ge tydlig vägledning och feedback så att förmågor och kunskaper synliggörs. Vilket man på alla tre skolor strävar efter.

Då idén med att jobba kompensatoriskt skall vara såväl behovs- som nytto- och effektorienterad, kan man här se att skillnaden ligger i användandet av kompensatoriska hjälpmedel. Då två skolor använder många olika typer och modeller frekvent och vid varje undervisningstillfälle, medan en skola endast använder sig av kompensatoriska hjälpmedel vid behov, man anser där att läraren är den som kan kompensera eleven och tillföra det som saknas för att eleven skall kunna tillgodose sig undervisningen och kunskaperna. Likaså gäller handhavande av kursmaterial där man på Skola 1 och 3 kontinuerligt och konsekvent använder sig av material som är framtaget ur ett något enklare perspektiv än ordinarie kursmaterial och man arbetar även konsekvent med de kursmaterial och kompensatoriska hjälpmedel som specialpedagogen tillhandahåller.⁹⁴ Medan man på skola 2 ser det som ämneslärarens uppgift att omfördela material och anpassa detta till respektive individ.⁹⁵

⁹³ Bjar & Liberg 2003: 248

⁹⁴ Høien & Lundberg 1999: 276

⁹⁵ Ibid.: 280

Inkludering och exkludering

Som framgår är att de tre skolorna arbetat fram olika arbetsmetoder för att ge de elever som är i behov extra stöd i undervisningen. Där skola 3 arbetar i ett exkluderande perspektiv där man låter elever med svårigheter få tillgång till anpassad undervisning i mindre grupper. Medan man på skola 1 arbetar såväl exkluderande som inkluderande och i olika nivåer beroende på vilken form av svårighet eleven har och vilken typ av extra stöd eleven behöver. På skola 2 arbetar däremot enbart inkluderande och bedriver all undervisning oavsett svårighet i helklass med undantag för vissa provtillfällen. Skola 2 är även den enda skola som framhåller att läraren kan ses som ett redskap och som en del i en arbetsmetod. På skola 1 och 3 använder man sig således av specialpedagogernas kompetens så att eleverna skall känna sig trygga och uppnå målen⁹⁶ medan man på skola 2 ser till ämnesläraren som den som har kunskaperna att anpassa undervisningen utifrån individerna i hela klassen.⁹⁷

Det man här kan se är att de tre skolorna inte bedriver sin undervisning på liknande sätt och skillnaderna är relativt stora då man på en skola helt arbetar i helklass oavsett vilka svårigheter eleverna har medan man på de andra två skolorna plockar ut eleverna och erbjuder dem enskild undervisning i mindre grupper. Däremot kan man se att framtagningen av de olika undervisningssätten grundar sig på att se till att även grundläggande behov som trygghet tillgodoses, då man på skola 1 och 3 anpassar undervisning och grupper till elever med liknande svårigheter. Och på skola 2 anpassas undervisningen till alla elevers behov i helklass i samarbete mellan elev och ämneslärare.

Betygsbedömning

När det gäller betygsbedömning så använder sig samtliga skolor av de riktlinjer som Skolverket satt upp och skillnaden skolorna emellan ligger i vem som sätter betyg och hur slutbetygen 2006 ser ut. Specialpedagogen tillsammans med ämnesläraren sätter betyg i respektive ämne på skola 1. På skola 2 är det ämneslärarna som sätter betyg medan det är specialpedagogerna på skola 3 som sätter betyg, då elever med svårigheter på skola 3 får specialundervisning kan de som går i Studiegården endast få betyget godkänt.

⁹⁶ Høien & Lundberg 1999: 276

⁹⁷ Verneresson 2001: 19; se även Haug 1998

Ser man till slutbetygen kan man se att elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter på skola 1 har i genomsnitt Godkänt, medan eleverna på skola 2 uppnått såväl Väl godkänt som Mycket väl godkänt i fler ämnen än ”bara” de praktisktestetiska ämnena. På skola 3 har en elev med läs- och skrivsvårigheter ej uppnått målen i alla basämnena, vilket resulterat i att eleven saknar slutbetyg i engelska och svenska. Nedan presenteras en sammanställning av elevernas betygspoäng på respektive skola och detta ställs mot det genomsnittliga meritvärdet som presenterades i tabell 1.

Tabell4. Illustrerar skola, elev och poäng i jämförelse med genomsnittligt meritvärde i tabell 5.

| Skola | Elev | Poäng | Elev | Poäng | Elev | Poäng |
|-------|------|-------|------|-------|------|-------|
| 1 | A | 170 | B | 160 | C | 50 |
| 2 | A | 190 | B | 165 | C | 195 |
| 3 | B | 75 | C | 130 | | |

Tabell 5 är hämtad från tabell 1.

| Genomsnittligt meritvärde | |
|----------------------------------|---|
| 205,1 | 1 |
| 220,5 | 2 |
| 185,5 | 3 |

Här kan man tydligt se att de elever som har diagnos dyslexi eller läs- och skrivsvårigheter ej når upp till det genomsnittliga merit värdet som presenterades i Expressen 15 december, 2006 för respektive skola. Eleverna på skola 2 överstiger snittvärdet på skola 3 enligt tabell 5, eleverna på skola 1 ligger något under snittvärdet på skola 3 i tabell 5. Medan övriga elever på skola 3 ligger relativt lågt i jämförelse med det genomsnittliga värdet på alla tre skolorna.

Det framkommer dock inte vilka värden som behövs för att söka in till respektive program. För att ha något att jämföra med, så har en elev som har Godkänt i alla ämnen ett snitt på 170 poäng, medan en elev som har Väl godkänt i alla ämnen har 255 poäng och ponera att någon elev har Mycket väl godkänt i samtliga ämnen då har denne elev 340 poäng. Av detta kan sammanfattas att av de elever som gick på skola 1 var det en elev som nådde upp till 170 poäng vilket kan jämföras med att eleven uppnått godkänd nivå i respektive ämne, tilläggas bör dock att denne elev ej läst moderna språk och saknade därför betyg i det ämnet men hade däremot två betyg som var Väl godkända, vilka kompenserade för det betyg som saknades. På skola 2 når två elever högre än 170 poäng men eleverna når inte upp till de 255 poäng som står för Väl godkänt i alla ämnen. Det kan tilläggas att resultaten på skola 2 tenderar att vara något högre än på skola 1 och 3. På skola 3 uppnådde ingen av de två eleverna 170 poäng

vilket visar på att dessa elever ej gått ut grundskolan med fullgoda betyg och de har då heller inte uppnått de mål som är satta av Skolverket.

9. Diskussion

Att jämföra tabeller, siffror och förhållningssätt ger ingen rättvis bild av hur verksamheten på respektive undersökt skola fungerar, eftersom varje elev har individuella svårigheter och dyslexi/läs- och skrivsvårigheter i sig kan inte generaliseras. Denna undersökning ger heller ingen bild av hur varje enskild individs svårigheter har lokaliserats eller utvecklats, eftersom de troligtvis finns fler påverkningsfaktorer förutom förhållningssätt, arbetsmetoder etc. som ligger till grund för att slutbetygen ser ut som de gör just hos dessa elever. Resultaten hos respektive elev kan alltså vara såväl individberoende som skolberoende. För att få en mer rättvis bild krävs ett mer djupgående arbete, där man under en längre period observerar och följer elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och deras individuella utveckling.

Genom att jämföra de tre skolorna kan jag däremot lyfta ut skillnader och likheter i såväl förhållningssätt som slutbetyg och rent generellt skulle jag kunna ponera utifrån min undersökning att eleverna på skola 2 uppnår högre och fler mål än eleverna på skola 1 och 3. Utgår jag ifrån min frågeställning: *Har förhållningssätt och arbetsmetoder någon märkbar inverkan på hur slutbetyg i basämnena ser ut för elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter?* Det jag skulle kunna hävda efter genomförd studie, är att det förhållningssätt man har på skola 2 gagnar elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, eftersom det är skolans förhållningssätt som skapar arbetsmetoderna, vilka lyfter eleverna och synliggör deras kunskaper och förmågor. Medan man på skola 1 och 3 mer arbetat för att bibehålla en viss motivations grad hos eleverna och hålla dem inom skolans ramar så att de med gott självförtroende kan lämna skolan och träda in i samhället och förhoppningsvis så har de med sig delar av de redskap de kommer att behöva. Men det innebär nödvändigtvis inte att eleverna på skola 1 och 3 har mindre utvecklade förmågor och kunskaper än eleverna på skola 2 eftersom betyget i sig egentligen inte säger något om eleverna.

Jag använder här ord som ponera och hävda då jag efter genomförd undersökning av dessa tre skolor kan konstatera att i undersökt kommun föreligger skillnader när det gäller arbetet med elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter och på skola 2 tenderar man att få något högre resultat än på de övriga skolorna. Men detta är generellt, och frågor som dyker upp under

studien är; vilka resultat skulle eleverna på skola 2 få om de gick på skola 1 eller 3 och tvärtom, hur skulle betygen se ut för eleverna på skola 1 och 3 om de gått på skola 2? Ligger det i förhållningssätt, arbetsmetoder och undervisning eller är det individen i sig som påverkar sin egen utveckling och inlärningsförmåga? Beror resultaten på lärarna eller specialpedagogerna? De frågor som uppkommit under undersökningen utgör ett nytt underlag för en undersökning där man som jag tidigare nämnt, mer kontinuerligt följer elever med svårigheter under en längre tid för att kunna se vilka faktorer som påverkar individen bakom dokumenten.

Denna undersökning lyfter fram skillnader och likheter mellan skolorna och visar på att man har olika och snarlika förhållningssätt när man arbetar med elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter. På alla tre skolor talar man om vikten av att ha ett bra samarbete och att man skall anpassa undervisning etc. efter individ och grad av svårighet. Man skulle kunna läsa resultaten som att en skola har ett förhållningssätt som verkar mer utvecklande för eleverna. I undersökningen kan jag således ponera att de elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter som går på skola 2 kommer att få goda resultat. Men eftersom varje elev är en individ med specifika svårigheter som i sin tur ej går att generaliseras utan måste lokaliseras, identifieras och lyftas för att ge en rättvis bild av den egentliga verksamheten så skulle resultaten kunna te sig annorlunda om man skulle titta på slutbetygen från till exempel ett annat år. Inte att förglömma är att dyslexi inte har någonting med intelligens att göra, utan förekommer på alla intelligensnivåer, vilket innebär att en bedömning och ett betyg inte säger någonting om elevens funktionshinder eller om de egentliga kunskaper som eleven innehar.

Det som i undersökningen kan ses som en ”rödtråd” är att man på alla tre skolor strävar efter att arbeta utifrån de forskningsstudier som jag lyft in i denna undersökning, vilka har gemensamt att den pedagogiska och personliga relationen har en viktig roll då det gäller inläring och utveckling hos elever med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter. Alla tre skolor är eniga om att identifiering och lokalisering elever med läs- och skrivsvårigheter skall ske i tidigt stadium så att man kan arbeta förebyggande med dessa elever.

Det kan finnas många olika orsaker till att en person inte lär sig skriva och läsa och trots att situationen i skolan kan vara relativt likvärdig är det oberoende av vilka orsakerna är varje elevs rättighet att få goda förutsättningar för att kunna utvecklas och detta har skolan som

ansvar.⁹⁸ Att en elev med funktionshinder skall uppnå målen kräver att skolan arbetar aktivt med eleven och tillgodoser elevens behov efter dennes förutsättningar. Detta i sin tur förutsätter att en diagnos eller lokalisering av svårigheterna görs tidigt, så att det förebyggande arbetet kan startas i tid för att inte svårigheterna skall bli hinder när eleven kommer upp på högstadiet och få betyg i respektive ämne. Alla elever får dock inte den förebyggande hjälpen i ett tidigt skede och vissa slinker igenom, vilket kan bero på den pedagogiska verksamheten eller andra orsaker. Men då det är skolans ansvar så borde en elev som inte uppnår målen ses som ett misslyckande av skolan.

Kanske är det så att många går igenom grundskolan utan att direkt få den hjälp de behöver, just för att det generellt fungerar så att resurser endast sätts in hos de elever som har fått en diagnos. Eller när man på skolan kommer fram till, att en elev är i behov av extra stöd under senare delen av grundskolan, och då sätter in resurser, vilket kan resultera i att eleven bara slussas igenom för att klarar de mål som förväntas uppnås. Huruvida det är ett tillfredsställande metod sett ur elevens perspektiv kan diskuteras. Detta leder till att eleven får ett betyg, men vad har eleven för nytta av ett betyg när det är kunskaper och förmågor han/hon kommer att behöva som samhällsmedborgare.

Min hypotes i denna uppsats är att man inom skolan ibland tenderar att kompensera med materialet för att eleven skall uppnå målen och få känslan av att gå i en skola för alla. Denna undersökning visar även på hur olika det kan se ut beroende på vilken skola man går på, vilket resulterar i att *en skola för alla* kan varieras från skola till skola. Kan man säga att de elever som fått bra betyg på en skola skulle ha klarat sig bättre eller sämre på en annan och hur mycket beror det på personerna som arbetar med eleverna huruvida eleverna når upp till målen eller ej? Denna undersökning avslutas med en öppen frågeställning som yrkar på vidare forskning inom området så att det lättare går att lyfta fram just individen bakom dokumenten så att alla får de förutsättningar de behöver för att uppnå de mål som förväntas.

10. Referenser

Bjar Louise & Liberg Caroline 2003. *Barn utvecklar sitt språk*. Lund Studentlitteratur.

Haug Peder 1998. *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm Liber.

⁹⁸ SOU 1997:108: 52

Høien Torleiv, Lundberg Ingvar 1999. *Dyslexi- Från teori till praktik*. Uppsala. Natur och Kultur.

Lundell Torbjörn 2003. *Rutten, blodig och skön*. Falun. Torbjörn Lundgren och Carlsson Bokförlag.

Myrberg Mats 2001. *Att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter - En forskningsöversikt på uppdrag av Skolverket*. Skolverket

Palmér, Anne & Östlund-Stjärnegård, Eva, 2005. *Bedömning av elevtexter - En modell för analys*. Stockholm. Natur och Kultur.

Patel Runa, Davidson Bo 1998. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund. Studentlitteratur.

Verneresson, Inga-Lill 2002 *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Lund. Studentlitteratur.

Övrig litteratur

Bedömning och betygssättning. Kommentarer med frågor och svar, 2001. Stockholm: Liber Distribution

LPO94 2006

SOU 1997:108. Utbildningsdepartementet. *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*. Stockholm

Elektroniska källor.

Barn- och ungdomspsykiatri i Stockholm www.bup.nu

Kommunförbundet Stockholms län, Stockholms läns landsting
www.ksl.se/Bus/Material/bus13.pdf

Myndigheten för Skolutveckling 2005. *Att utveckla bedömarkompetens*. PdfHandledning.
www.skolutveckling.se

Kursplaner.
www.skolverket.se

Samlat programdokument för mål 3, 2000-20006. Sverige.
www.regeringen.se

Artiklar

Djurberg Sara 061215 *Så bra är din skola. Snittbetygen i Sveriges alla högstadier.* Expressen.

Eldh Gunilla 021009 *"Skolan är inte anpassad efter hjärnan"*. Dagens Nyheter

Kantor, Jan 961009. *FAKTA Ny studie: Lässvårighet ger sämre betyg. Elever med dyslexi tar med sig osäkerheten även till praktiska ämnen.* Dagens Nyheter

SFS nr: 1994:1194 Departement/myndighet: Utbildnings- och kulturdepartementet. Rubrik: Grundskoleförordning (1994:1194) Utfärdad: 1994-06-23 Ändring införd: t.o.m. SFS 2006:205. Omtryck: SFS 1997:599